

Kondukov A.U.

Foreign enterprises and development of military shipbuilding at the Black Sea area in the end XIX – at the beginning of XX.

Article is devoted to problems of military shipbuilding in Ukraine at the turn of XIX-XX centuries. To the some extent this topic is investigated in papers of naval architects N.I. Dmitriev and V.V. Kolpychev as well as Russian historian K.F. Shatsillo. Author proved that foreign capital, mainly of French and Belgium origin, played a large part in construction of progressive at the moment and well equipped production facilities. Specifically foreign capital stimulated few industries appearance, namely carriage engineering, bridge building, turbine construction, port facilities and electric equipment production. Foreign enterprises attracted tens of thousands of manufacturing workers, providing working places for them in the region. They managed to increase the power and number of ships in Black sea fleet. These enterprises could be profitable just under condition of large state military contracts because of their scale of production. But Russian naval bureaucracy at any price tried to supplant foreign capital and replace it with newly created Russian shipbuilding yards as far as it recognized the super profit perspective. But domestic entrepreneurs acted not only and not just on behalf of state, but their own interests. They raised prices very high and got super profits. Author studied contracts and reports of foreign shipbuilding companies as well as statistics of late XIX – early XX century.

Key words: foreign capital, military marine procurement contracts, state shipbuilding programs, Marine Department, Nikolaev.

УДК 614.885«1920/1930»

М.А. ЖУРБА

**МІЖНАРОДНА «ЧЕРВОНА» ДОПОМОГА І УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО
У 20-30-Х РР. ХХ СТ.**

Досліджено участь українського селянства в діяльності такої інтернаціональної структури, як МОДР. У світлі сучасних концептуальних підходів з'ясовується роль міжнародних контактів селянських об'єднань у насажденні уніфікованих форм радянської громадськості, виявляються механізми, спрямованість та оцінюється ступінь ефективності залучення селянства України до загальносоюзних політичних кампаній. Розкривається зміст, визначальні чинники та діалектика соціальної рефлексії організованого селянства на події у зарубіжному світі.

Ключові слова: селянство, громадські об'єднання, інтернаціоналізм.

У 20-30-х рр. ХХ ст. зв'язки українського селянства з громадськістю зарубіжних країн розвивалися майже виключно в руслі кампаній міжнародної пролетарської солідарності. Вони становили складову частину радянського зовнішньополітичного курсу, а тому спрямовувалися і жорстко регулювалися партійно-державними структурами, будучи із самого початку втиснені в «прокрустове ложе» класового інтернаціоналізму. «Інтернаціоналізм на ділі, – повчав Ленін, – один і тільки один: самовіддана робота над розвитком революційного руху і революційної боротьби у своїй країні, підтримка (пропагандою, співчуттям, матеріально) такої ж боротьби, такої ж лінії, і тільки її одної, в усіх без винятку країнах. Усе інше – обман і маніловщина» [15, с. 164-165]. А відтак, у відгуках представництв сільської громадськості республіки на події закордонного життя головна роль відводилася їх участі у інтернаціональних акціях пролетарської солідарності.

Чільне місце в координації дій з підтримки учасників класових битв за більшовицьким кордоном із боку громадських об'єднань України належало МОДРУ, або Міжнародній «червоній» допомозі, як її називали на Заході. Важливим напрямом діяльності МОДРУ була підтримка революціонерів та їх сімей, які переслідувалися буржуазним правосуддям. У лютому 1923 року ЦК КП(б)У зобов'язав комосередки республіки вести серед селян агітацію за добровільні пожертви коштів до фонду МОДРУ [13]. Уже у вересні 1923 року в умовах, коли в південних районах України ще не було подолано наслідки голоду, до Одеси прибув транспорт в 5 тис. пудів хліба, зібраного сільською громадськістю УСРР на підтримку в'язнів капіталу [14]. У зв'язку із слабкістю організаційної мережі МОДРУ на початковому етапі її діяльності збір засобів на допомогу зарубіжним революціонерам в сільській місцевості здебільшого

провадився зусиллями прокомуністичних селянських спілок. У ряді сіл України створювалися комісії зі збирання добровільних пожертв. Така комісія діяла, наприклад, при Гаврилівському комітеті незаможних селян Велико-Бубнівського району на Полтавщині. У січні 1924 року вона провела двофунтовий збір зерна з кожної десятини на користь зарубіжних революціонерів [17, арк. 43]. Криворізька округова комісія незаможних селян у жовтні 1924 року передала до фонду МОДРу 250 червінців, зібраних за підписними листами [21, арк. 342]. Сільгосплісробітники на своїх зборах встановлювали розмір відрахувань від заплати жертвам буржуазного терору. В разі незадовільного проведення модрівських кампаній селянські громадські об'єднання стимулювалися спеціальними директивами. Так, правління Харківського губвідділу Робітземлісу у своєму обіжнику від 1 листопада 1924 року, вказавши на «млявий» характер модрівських акцій, вимагало від усіх окрфілій райсекретаріатів, груп робіткомів та райуповноважених профспілки повторного проведення кампаній, мотивуючи це тим, що поповнення каси МОДРу дає сільгоспробітникам «можливість стати співучасниками світової боротьби з капіталом» [20, арк. 111]. Ці пожертви й відрахування не завжди були результатом свідомого волевияву селянства. Про поширену практику вилучення у сільського населення засобів на справу підтримки борців революції свідчить одна з інструкцій агітпропу ЦК КП(б)У за 1924 рік, в якій вказувалося: «Потрібно найретельнішим способом боротися із тлумаченням і розумінням селянством громадських організацій, як якогось податку, не передбаченого законодавством. Примусове стягнення внесків до МОДРу повинне бути заборонене». Водночас вказувалося на контингент сільських «донорів» МОДРу з числа «найбільш старанних в господарському відношенні незаможників, середняків та сільськогосподарських робітників» [22, арк. 236]. Постійним джерелом поповнення модрівського бюджету були вступні і членські внески до каси МОДРу. У звіті про стан МОДРу в Україні за 1925 рік відзначалося, що в більшості організацій республіки відбувся перехід від випадкової, епізодичної роботи зі збору коштів, до планової й систематичної. На цей час був уніфікований і розмір щомісячних відрахувань. Для селянства він становив 5 коп. золотом, для членів КНС – 2 коп. [24, арк. 22]. Рішенням Всесоюзного з'їзду МОДР у травні 1925 року грошові надходження округовими комітетами України переказувалися безпосередньо до ЦК МОДРу СРСР. Українське керівництво МОДРу позбавлялося, таким чином, контролю над фінансовою діяльністю місцевих організацій. Кошти для апаратної роботи української організації відпускалися московським керівництвом згідно зі складеним ним кошторисом. Цей порядок був закріплений у відповідній статті статуту МОДРу, де вказувалося: «Усі засоби, що збираються губерніями і рівними їм організаціями, щомісячно й повністю переказуються до ЦК МОДР СРСР, за винятком сум, асигнованих ЦК в кошторисному порядку на організаційні витрати комітетів». Кошти, одержані від сільських модрівських осередків, витрачалися не лише на матеріальну допомогу зарубіжним борцям за соціальну справедливість. Навесні 1925 року, після виявлення комуністичної агентури серед українського населення в Польщі, яка використовувалася органами НКВС для підготовки антиурядового повстання, маса учасників військових підпільних організацій рушила через радянський кордон до Української СРР. Для перевірки їх «благонадійності» Державне політичне управління (ДПУ) республіки утворювало спеціальні пункти інтернованих, які утримувалися за рахунок матеріальних засобів МОДРу.

Типовою для сільських осередків МОДРу формою матеріальної допомоги зарубіжним революціонерам був засів так званих «інтернаціональних» земельних ділянок. Традиційно вважається, що цей вид матеріальної допомоги в'язням капіталу на селі одночасно зародився в 1924 році у Вятській губернії РРФСР та на Полтавщині в Україні [23, арк. 264-265]. Проте, за повідомленням часопису «Селянське життя», ще в жовтні 1923 року селяни Ново-Одеського району на Чернігівщині засіяли озиминою 100 дес. землі на користь МОДРу [5, арк. 3]. Інтернаціональні гектари засівалися

поверх державного плану силами осередків МОДР колгоспів, МТС, радгоспів і одноосібників насінням, зібраним серед членів МОДРу у цих модросередках [29, с. 6]. У спеціальній інструкції, яка визначала порядок проведення сільськогосподарських робіт на модрівських гектарах, вказувалося: «Кожен обком МОДР мусить організувати свою роботу так, щоб вона в першу чергу сприяла виконанню колгоспами держзавдань із хлібопоставок та натуроплати МТС. Вся масово-інтернаціональна робота кожного колгоспного осередку МОДР, кожного члена МОДР мусить бути спрямована виключно на здійснення цього державного завдання і вже після того – на знак завершення хлібопоставок колгоспом – осередок МОДР червоною валкою повністю здає урожай з модрівського га на зсипний пункт по цінах держзаготівель» [31, с. 1].

Модрівські смуги виділялися навіть у тих колгоспах, де не було створено осередків МОДРу [7, арк. 194]. У колгоспі «Червоний партизан» на Харківщині, де до 1935 року не існувало осередку МОДРу, щорічно засівалися модрівські гектари, а зібраний урожай колгоспники здавали на державні пункти хлібозаготівель [10, с. 73]. Загальна кількість площ, засіяних модрівцями України упродовж 1934-1936 років, становила 14 419 га, від реалізації врожаю з яких було одержано 511 366 карбованців [7, арк. 5]. По суті, засів, догляд і реалізація урожаю з модрівських ділянок перетворилися на провідний напрямок діяльності сільських осередків МОДРу в середині 30-х років. Керівник сільськогосподарського сектору МОДР СРСР Ф. Мінскер на нараді керівників колгоспних модрівських осередків в лютому 1937 року зазначав: «Ми на шкоду масовій роботі захоплювалися господарськими кампаніями і, напевно, кращим осередком на той час став би той, який засівав МОДРа, брав участь у весняній посівній кампанії» [16, с. 213]. Органічною складовою модрівської діяльності було шефство над політичними в'язнями капіталістичних держав. Будучи однією з головних функцій організації, воно акумулювало в собі основні напрямки її роботи у сфері морально-політичної й матеріальної підтримки в'язнів капіталу та їх родин. «Шефство над політв'язнями, – відзначалося на I всесоюзному з'їзді МОДР у 1925 році, – є кращим і конкретним способом виявлення класової солідарності широких мас трудящих СРСР із борцями революції в буржуазних країнах» [19, с. 3]. У 1924 році співробітники апарату «Сільського господаря» – українського центру сільськогосподарської та кредитної кооперації – ухвалили взяти шефство над політв'язнями польської в'язниці в м. Чорткові [26, с. 17]. Полтавська організація здійснювала шефство над політв'язнями тюрми Плевна в Болгарії. Щомісяця модрівці Полтавщини надсилали їм 5 тис.членського внеску». В обіжнику ЦК МОДР до усіх комітетів,крб.[12, с. 425]. Селяни с. Благоєва на Одещині взяли шефство над в'язнями Сливенського округу в Болгарії. Після поразки вересневого повстання в Благоєвському районі знайшли притулок болгарські політемігранти П. Аджаров, П. Митєв, Н. Гранчаров [33, арк. 38]. Громадські об'єднання Конотопської округи з 1925 року листувалися з в'язнями Бранденбурзької в'язниці у Німеччині, систематично надсилаючи їм допомогу [11, с. 52]. Якщо в 1926 році селяни України, об'єднані в різні громадські організації разом із мешканцями промислових центрів, здійснювали шефство над політв'язнями 29 тюрем, у 1932 році – 110 тюрем, то в 1935 році – над в'язнями 140 тюрем [6, арк. 123]. Важливою формою модрівської роботи було зарахування політв'язнів, видатних діячів міжнародного робітничого руху почесними виробничниками, із нарахуванням їм заробітної плати. Тільки в Донецькій області діячі зарубіжного революційного руху в 1936 році були обрані почесними ланковими, бригадирами, головами більш як у 830 колгоспах та радгоспах. У Дніпропетровській області на початку 1937 року нараховувалося 600 почесних колгоспників [7, арк. 194].

Говорячи про цю форму роботи МОДРу, слід враховувати її часто формальний характер та підпорядкованість утилітарним завданням соціалістичного експерименту в сільському господарстві України. У глухих селах, віддалених від залізниці та культурних центрів, де не існувало осередків МОДРу, адміністративним засобом

почесними колгоспниками зараховувалися Тельман, Ракоши, Антикайненен із нарахуванням їм 300-400 трудоднів [8, арк. 123]. Наприкінці 30-х років в практику входить обрання зарубіжних революціонерів почесними колгоспниками без перерахування їм трудоднів. В 1939 році усі 18 новостворених модросередків Чемирівського району на Вінниччині мали таких почесних колгоспників. Цей статус колгоспних осередків вимагав від них зразкових, ударних темпів роботи [27, с. 19].

Водночас, згідно з рішеннями Вsesоюзної наради МОДР із питань інтернаціонального зв'язку (12-15 серпня 1932 року), ЦК МОДР СРСР в резолюції з доповіді фінвідділу ЦК про директивні кошториси місцевих організацій ухвалив будувати матеріальну базу МОДРу виключно за рахунок вступних та членських внесків. З 1933 року кожен член МОДРу мав сплачувати один раз на квартал так званий шефський гривеник (40 коп. на рік). «Добровільні внески і пожертви, індивідуальні пожертви облігацій, позик, улаштування концертів, лотерей, - вказувалося в резолюції, - мають характер благодійності або комерційної діяльності і, по суті, відсувають на задній план політичне й організаційне значення МОДРу "Про завдання фінансової роботи секції МОДР СРСР на 1933 рік» наголошувалося: «Шефський гривеник мусить дати поштовх до перевірки своєчасної сплати членських внесків. Неприпустимо, щоб член МОДРу, сплачуючи шефський гривеник, не сплатив би одночасно членських внесків і навпаки». На цей час був узаконений механізм надходження членських внесків, коли за певною кількістю членів МОДРу «закріплювався» збирач членських внесків. Самі ж членські внески селян і наймитів повинні були складати 50% від суми, яку вносили за цією статтею до каси МОДРу робітники промислових підприємств [1, с. 245]. «Метод директивних бюджетів - підкреслювалося в згаданому вище обіжнику - повинен бути також застосованим під час стягнення членських внесків. Так як ЦК МОДР розсилає директивні бюджети своїм секціям, то ЦК кожної секції повинен на основі директивного бюджету ЦК МОДР виробити директивні бюджети для районних комітетів, які у свою чергу складуть кошторис для місцевих і виробничих комітетів і груп. В директивному бюджеті повинно бути встановлено не лише число членів, яких треба охопити, але й процент членських внесків, які підлягають стягненню» [27, с. 21]. Звичайно, селяни при такому бюрократичному підході намагалися уникати участі в кампаніях МОДРу. Тому в постанові президії ЦК МОДР УСРР від 14 січня 1933 року рекомендувалося особливу увагу приділяти роботі збирачів членських внесків як основних фінагентів товариства, періодично їх інструктувати, здійснювати підготовку через мережу модрівських гуртків та семінарів. Робота збирачів модрівських коштів мала вестись на засадах ударництва і соцзмагання, а самі вони морально й матеріально заохочуватимуться через висвітлення їх досягнень в пресі, нагородження грамотами та грошовими преміями. Категорично заборонялося осередкам і райкомам МОДРу затримувати зібрані кошти на поточних рахунках чи в ощадкасах. Розтратників вимагалось притягати до кримінальної відповідальності, із застосуванням до них найсуворіших покарань [7, арк. 5].

Означеними інструкціями керувалися під час збирання членських внесків місцеві модрівські організації республіки. В модрівському осередку колгоспу ім. Сталіна Оріховського району Дніпропетровської області за кожним з 8 збирачів членських внесків, які змагалися між собою за кращі показники, було поіменно закріплено 25 членів МОДРу. Так само діяли і збирачі коштів МОДР Деміївської сільради на Харківщині, де за 1936 рік було проведено 7 районних нарад збирачів членських внесків МОДРу. Згаданий раніше осередок МОДРу при колгоспі «Червоний партизан» Кременчуцького району Харківської області в ході Вsesоюзного огляду колгоспних організацій одержав в 1937 році від ЦК МОДР СРСР премію - бібліотеку з 205 книгами на суму в 1 тис. крб. Підставою для нагороди стало перевиконання планових завдань із збирання членських внесків. Упродовж 1934-1935 років модрівці

Харківської області зібрали «шефських гривеників» на суму 146,3 тис. крб., Дніпропетровської – 122,7 тис., Донецької – 66 тис., а всього за цей час в Україні – 430,2 тис. крб. [10, с. 73]. Проте, незважаючи на постійне стимулювання діяльності збирачів членських внесків МОДРу, її результати залишалися далекими від оптимального виконання планових завдань. Реалізація фінансового плану МОДР СРСР за 1936 рік по членських внесках не перевищувала 60%, а по «шефському гривенику» плановий показник був ще нижчим. В першому кварталі 1938 року з 447 сільських райкомів МОДРу УСРР у виконанні фінансового плану взяли участь 332 райкоми (69,6%). За цей термін осередки МОДР колгоспів республіки внесли до фонду допомоги зарубіжним революціонерам 745 316 крб., з яких 223 743 крб. припадало на долю членських внесків і «шефського гривеника». В першому кварталі 1939 року – 2 399 309, тобто в 3,2 рази більше, ніж в першому кварталі минулого року. З них 511 485 крб. становили статті надходжень за членськими внесками і «шефським гривеником», тобто в 2,3 р. більше, ніж за відповідний квартал минулого року [7, арк. 159]. В цілому ж за 1938 рік план по членських внесках МОДР УСРР виконав на 59,8%, зібравши 790 242 крб., і по «шефському гривенику» на 45,4% – 241 850 крб., в 1939 році відповідно на 61,9% – 160 064 та 39,3% – 258 525. При цьому, слід враховувати, що з 1937 року бюджет МОДРу на 90% формувався за рахунок саме членських внесків і «шефського гривеника» [28]. Фінансова діяльність МОДРу спрямовувалася ЦК КП(б)У. Про посилення класової солідарності із зарубіжними революціонерами вказувалося на XI та XII з'їздах КП(б)У [40]. Процес вилучення у сільського населення УСРР засобів на потреби МОДРу не послаблявся і в умовах тотального голодомору, що насувався на республіку. Навпаки, компартійне керівництво, яке свідомо готувало цей акт геноциду проти українського народу, ініціювало активність сільських модрівських осередків в напрямку збільшення надходжень до каси МОДРу. Ще навесні 1933 року осередки МОДРу при колгоспах, радгоспах та МТС республіки засіяли 5 920 інтернаціональних гектарів, зібрали й передали державним організаціям 18 тис. центнерів хліба та переказали 155 тис. крб. до фонду підтримки жертв «буржуазного правосуддя» [9, с. 3]. Сторінки періодичних видань були заповнені закликами збільшувати матеріальну допомогу зарубіжним революціонерам. Так, члени комуни ім. Сталіна Геніченського району Дніпропетровської області, сплативши модрівські членські внески за 1933 рік наперед, звернулися через друкований орган ЦК МОДР СРСР – журнал «Інтернаціональний маяк» – до сільської громадськості із закликом: «Жодної копійки заборгованості по членських внесках, жодного колгоспу, щоне засіяв понад план модрівських гектарів!» [4, арк. 5]. За цих умов організація МОДРу, яка мала за шляхетну мету підтримку жертв буржуазного терору, допомагаючи викачувати продовольчі ресурси з українського села напередодні голодомору, перетворилася у свій антипод – допоміжне знаряддя «червоного» терору. Припинення регулярних відрахувань до каси МОДРу тягло за собою обвинувачення в антирадянській діяльності. В час, коли під загрозою голоду, селянство України припиняло модрівську діяльність, V пленум ЦК МОДР СРСР (1933 рік) висунув гасло боротьби за мобілізацію класової пильності. Пленум відзначив, що у складі сільосередків і райкомів МОДРу наявна засміченість «класово ворожими елементами». Як приклад, називалися модрівські осередки Шевченківської МТС на Одещині, де з 56 членів МОДРу 9 виявилися «шкідниками й розкрадачами колгоспної власності». При цьому підкреслювалося, що до останнього часу вони регулярно сплачували членські внески і брали активну участь в усіх інтернаціональних заходах, що кваліфікувалося як вияв особливої підступності цих «ворогів народу» [27, с. 3]. Наступний VI пленум ЦК МОДР СРСР спеціальною постановою від 10 грудня 1933 року зобов'язав усі місцеві організації МОДР у найкоротший термін завершити «хлібоздачу урожаю та інтернаціональних МОДРа державі без залишення на місцях будь-яких фондів і забезпечити переказ грошових засобів на поточний рахунок ЦК МОДР СРСР» [32, арк. 15]. Міські організації МОДРу зобов'язувалися

здійснювати опіку над сільськими осередками. Така форма шефства мала пожвавити в багатьох випадках не дуже активну виробничу діяльність на селі і водночас слугувала неафішованою формою контролю за впровадженням «інтернаціональних» завдань в селянське середовище саме силами міського робітництва як носія пролетарської ідеології. Під час весняної посівної кампанії Кам'янець-Подільський райком МОДРу надіслав на село 39 інтернаціональних бригад, які брали участь у господарських кампаніях, ремонтували сільгоспремонт. Побіжно «шефи» вилучили у селян понад 1 тис. пудів хліба, утворивши «червону валку» ім. 10-річчя МОДРу. В такий спосіб діяли робітничі бригади в 67 селах Чернігівщини, збираючи урожай із засіяних сільськими модрівцями гектарів. Восени 1933 року під час проведення першого світового конгресу МОДРу було організовано 45 «червоних валок» хліба. У збиранні урожаю були задіяні 282 модрівські бригади загальною кількістю 24 392 чоловік. Усього ж упродовж 1933 року МОДР організував в Україні 995 «ударних» бригад за участю 65 114 модрактивістів.

За 1933 рік організації МОДРу України виконали план із реалізації урожаю модрівських гектарів лише на 48%. Незважаючи на продовження терміну сплати «недоїмок», за січень 1934 року по республіці було зібрано усього 242 центнери зерна. З таких областей як Одеська, Харківська та Молдавська АСРР не надійшло жодного центнеру збіжжя. При цьому діяльність модрівських функціонерів нерідко супроводжувалася засобами адміністративного тиску та зловживаннями. На Харківщині призначений у вересні 1933 року МОДР уповноваженим в районі діяльності Лозівської МТС Клименко упродовж наступних 8 місяців заповнював фіктивні рапорти про реалізацію врожаю з модрівських гектарів, затверджуючи їх на загальних зборах колгоспників. На додачу він привласнив зібрані до каси МОДРу членські внески. Поряд із фактом відвертого зловживання партійного посланця своїм становищем звертає на себе увагу загальна соціально-психологічна атмосфера на селі, коли в час голодомору колгоспники покійно віддавали до фонду МОДРу останні заощадження, боячись виявити політичну неблагонадійність [30, с. 19].

Проте, виснажене грабіжницькими хлібозаготівлями село було не в силах задовольнити «інтернаціоналістські» інтенції компартійного режиму. Для приховування справжнього стану речей комуністична верхівка вдавалася до відвертих містифікацій. На початку 1934 року від імені представників 50 кращих колгоспів, визначених на зльоті колгоспників Дніпропетровської області для поїздки в Москву з рапортом Сталіну про свої досягнення, було ініційовано відозву до колгоспного селянства України. Текст відозви мав зайвий раз підтвердити тезу Сталіна про заможне життя в колгоспах на противагу злидням та експлуатації трудящих в країнах капіталу. «Наші колгоспи Дніпропетровської області, – говорилось у відозві, – мають пересічно 15-16 кг на трудодень, а багато, таких більшість, одержали 200-300 пудів хліба. В той час, коли ми будемо безкласове соціалістичне суспільство, капіталістичні країни охоплені незвичайною своїм розміром економічною кризою... 40 млн. безробітних, злидні, голод, які переживають трудящі капіталістичних країн – ось наслідки цієї кризи». Автори відозви закликали до створення фонду допомоги жертвам капіталу засобом збирання членських внесків, проведення інтернаціональних суботників та організації засіву модрівських смуг по всіх колгоспах республіки. Під час голодомору на українську організацію МОДРу покладалися й інші менш значні функції. За вказівкою секретаря ЦК КП(б)У Л. Кагановича, матеріальну допомогу, яка надходила голодуючому селянству нацменшин з-за кордону, рішенням зборів сільської громадськості передавали до фонду МОДРу. Розміри такої допомоги були досить значними. В Пулинському районі нею було охоплено 60% населення. Тільки за термін починаючи з квітня 1933 по квітень 1934 року з Німеччини на адресу голодуючих в Одеську область надійшло 132 тис. крб. золотом, у Дніпропетровську – 203 тис., Київську – 90 тис., Донецьку – 60 тис. Допомога поширювалася як на індивідуальний,

так і на колективний сектор села, охоплюючи, разом із німецькими колоніями, українські поселення. У випадках, коли надходили бандеролі з насінням городніх культур, вони теж передавалися колгоспам для засіву «городніх модрівських гектарів» [25, арк. 23]. Про методи, якими досягалася відмова від зарубіжних пожертв на користь МОДРу вмираючого від голоду населення, свідчать таємні донесення керівників місцевих силових структур. Начальник політвідділу Акаржанівської МТС Спартаківського району на Одещині повідомляв до ЦК РКП(б)У 21 квітня 1934 року: «Неважко уявити, скільки праці, енергії, безсонних ночей коштувала нам ця робота, потрібно було індивідуально обробляти кожного колгоспника, який отримав повістку на закордонний переказ». Одночасно, через мережу органів держбезпеки репресувалися «провокатори, агітатори, кореспонденти і організатори» звернень за зарубіжною допомогою, головний контингент яких становили вмираючі від голоду селяни. За інформацією голови ДНУ України В. Балицького на 22 травня 1934 року було заарештовано 85 осіб і намічено до арешту ще понад 6028. Справжню атмосферу, яка панувала на цей час у німецьких поселеннях, красномовно відтворюють рядки з листа Є. Ферер – мешканки колонії Альтенау дружині німецького консула в Україні: «Ми бідні німці, гостро нужденні люди, не маємо права прийняти матеріальну підтримку з-за кордону, – говорилося в листі. – Той хто що-небудь отримає і не поверне назад, підлягає штрафу або арешту. Нам не дозволено переказати жодного пфенінга. Червона сволота забирає це собі». Кошти, що надходили німецьким колоністам із їх історичної батьківщини, продовжували вилучатися на користь МОДРу і в наступні роки. В січні 1935 року колгоспники-німці с. Катеринівка Близнюківського району Харківської області передали надіслані їм із Німеччини 70 марок до фонду допомоги жертвам буржуазного терору [3, с. 126].

Пріоритетним напрямом зв'язків сільської радянської людності України із громадськістю зарубіжжя була участь в кампаніях міжнародної «червоної» допомоги, відомої в СРСР як МОДР. У пропаганді інтернаціоналізму та організації селянства для надання класової підтримки революційному рухові в зарубіжних країнах використовувалися різноманітні форми ідеологічного впливу. Феномен участі селян України у кампаніях пролетарської солідарності був суперечливим і неоднозначним. У ньому проявилось і щире співчуття людей, які переживши лихоліття революції і громадянської війни, з чуйністю ставилися до людського горя. За умов розореного сільського господарства, неврожаю та голоду, який охопив на початку 20-х років південні райони України, матеріальне становище селянства республіки було значно гірше, ніж трудового люду капіталістичних країн. Факти, які свідчили, що члени сільських громадських об'єднань віддавали на користь зарубіжних «братів» останні, необхідні їм самим засоби, визнавала й офіційна більшовицька пропаганда, пояснюючи такі вчинки виключно революційним ентузіазмом мас. Насправді ж збір коштів у ряді випадків мав лише номінально добровільний характер, оскільки відмова від участі в інтернаціональних акціях тягла за собою звинувачення в політичній несвідомості й пособництві міжнародному імперіалізму. Систематичні відрахування на потреби МОДРу перетворювалися на своєрідну повинність та посилювали податковий прес над сільською людністю республіки. В той же час ні світова, ні тим більше радянська громадськість, не виступила досить широко із засудженням злочинів тоталітаризму в СРСР. І певну камуфляційну роль у цьому відігравали організовані Комінтерном кампанії міжнародної класової солідарності, учасниками й заручниками яких ставали тисячі селян України, об'єднані в лавах українських філій міжнародної «червоної» допомоги.

1. 10 лет МОПР в резолюциях и документах. – М., 1932. – 275 с.
2. XII з'їзд Комуністичної партії (більшовиків) України. Стеногр. звіт. – Харків, 1934. – 600 с.
3. Бабиченко Л. Г. Политбюро ЦК РКП(б), Коминтерн и события в Германии в 1923 г. Новые архивные материалы // Новая и новейшая история. – 1994. – № 2. – С. 125-157.

4. Державний архів Російської Федерації (далі – ДАРФ), ф.8265, оп.1, спр. 51.
5. ДАРФ, ф.8265, оп.1, спр. 52.
6. ДАРФ, ф.8265, оп.1, спр. 97.
7. ДАРФ, ф.8265, оп.1, спр. 113.
8. ДАРФ, ф.8265, оп.1, спр. 128.
9. Интернациональный маяк. – 1933. – № 7-8.
10. Іваненко В.В. З досвіду діяльності української організації МОДР у зміцненні інтернаціональних зв'язків з трудящими зарубіжних країн (1923-1937 рр.) // Укр. істор. журн. – 1972. – № 11. – С. 73-77.
11. Іваненко В. В. З історії діяльності організації МОДР на Україні в 1933-1937 рр. // Архіви України. – 1982. – № 5. – С. 52-58.
12. Історія міст і сіл Української РСР. Одеська область. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1969. – 697 с.
13. Коммунист. – 1923. – 27 февраля.
14. Красное знамя (Чернігів). – 1923. – 25 вересня.
15. Ленін В. І. Завдання пролетаріату в нашій революції // Повне зібрання творів. – Т. 31. – 426 с.
16. Первый Всесоюзный съезд МОПР 15-18 мая 1925 года. Стеногр. отчет. – М., 1925. – 368 с.
17. Полтавський облдержархів, ф. Р.-1867, оп. 1, спр. 19.
18. Селянське життя. – 1923. – 24 жовтня.
19. Сільський господар. – 1924. – № 9.
20. Харківський облдержархів, ф. Р-1005, оп. 2, спр. 343.
21. ЦДАВО України, ф. 257, оп. 1, спр. 186.
22. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2019.
23. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2023.
24. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 2026.
25. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 6426.
26. Червоний ключ. – 1925. – № 2.
27. Червоний ключ. – 1933. – № 1-2.
28. Червоний ключ. – 1934. – № 1-2.
29. Червоний ключ. – 1934. – № 3.
30. Червоний ключ. – 1935. – № 1-2.
31. Червоний ключ. – 1935. – № 8.
32. Чернігівський облдержархів, ф. Р.-2530, оп.1, спр.3.
33. Чернігівський облдержархів, ф. Р.-3766, оп.1, спр.6.

References

1. 10 let MOPR v rezoliutsiiakh i dokumentakh. – М., 1932. – 275 s.
2. XII zizd Komunistychnoi partii (bilshovykiv) Ukrainy. Stenohr. zvit. – Kharkiv, 1934. – 600 s.
3. Babychenko L.H. Politbiuro TsK RKP(b), Komintern i sobytia v Hermanii v 1923 h. Novye arkhivnye materyaly // Novaia i noveysiaia istoriia. – 1994. – № 2. – S. 125-157.
4. Derzhavnyi arkhiv Rosiyskoy Federatsii (dali – DARF), f. 8265, op. 1, spr. 51.
5. DARF, f. 8265, op. 1, spr. 52.
6. DARF, f. 8265, op. 1, spr. 97.
7. DARF, f. 8265, op. 1, spr. 113.
8. DARF, f. 8265, op. 1, spr. 128.
9. Internatsionalnyu maiak. – 1933. – № 7-8.
10. Іваненко В.В. Z dosvidu diialnosti ukrainiskoi orhanizatsii MODR u zmitsnenni internatsionalnykh zviazkiv z trudiaschchymy zarubizhnykh krain (1923-1937 rr.) // Ukr. istor. zhurn. – 1972. – № 11. – S. 73-77.
11. Іваненко В.В. Z istorii diialnosti orhanizatsii MODR na Ukraini v 1933-1937 rr. // Arkhivy Ukrainy. – 1982. – № 5. – S. 52-58.
12. Istoriiia mist i sil Ukrainiskoi RSR. Odeska oblast. – К.: Holovna redaktsiia URE AN URSR, 1969. – 697 s.
13. Kommunist. – 1923. – 27 fevralia.
14. Krasnoe znamia (Chernihiv). – 1923. – 25 veresnia.
15. Lenin V. I. Zavdannia proletariatu v nashiy revoliutsii // Povne zibrannia tvoriv. – Т. 31. – 426 s.
16. Pervyu Vsesoiuznyu sezid MOPR 15-18 maia 1925 hoda. Stenohr. otchet. – М., 1925. – 368 s.
17. Poltavskiy oblдержархив, f. R.-1867, op. 1, spr. 19.
18. Selianske zhyttia. – 1923. – 24 zhovtnia.

19. Silskyi hospodar. –1924. – № 9.
20. Kharkivskiy oblderzharkhiv, f. R-1005, op. 2, spr. 343.
21. TsDAVO Ukrainy, f. 257, op. 1, spr.1 86.
22. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 2019.
23. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 2023.
24. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 2026.
25. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 6426.
26. Chervonyi klych. – 1925. – № 2.
27. Chervonyi klych. – 1933. – № 1-2.
28. Chervonyi klych. – 1934. – № 1-2.
29. Chervonyi klych. – 1934. – № 3.
30. Chervonyi klych. – 1935. – № 1-2.
31. Chervonyi klych. – 1935. – № 8.
32. Chernihivskiy oblderzharkhiv, f. R.-2530, op. 1, spr. 3.
33. Chernihivskiy oblderzharkhiv, f. R.-3766, op. 1, spr. 6.

Журба М.А.

Международная «красная» помощь и украинское село в 20-30-х гг. XX в.

Исследовано участие украинского крестьянства в деятельности такой международной структуры, как МОПР. В свете современных концептуальных подходов выясняется роль международных контактов крестьянских объединений в насаждении унифицированных форм советской общественности и оценивается степень эффективности привлечения крестьянства Украины к участию в общесоюзных политических кампаниях. Проанализированы содержание, определяющие факторы и диалектика социальной рефлексии организованного крестьянства на события в зарубежном мире.

Ключевые слова: крестьянство, общественные объединения, интернационализм.

Zhurba M.A.

The international "red" help and the Ukrainian village in the 20-30-ies of twentieth century.

The article investigated the involvement of the Ukrainian peasantry in the work of such international bodies as the DENR. In the light of modern conceptual approaches and explained the role of international contacts peasant associations in planting unified forms of the Soviet public and the estimated degree of effectiveness to attract peasants of Ukraine to participate in the All-Union political campaigns. The article analyzed the content, determinants and social dialectic reflection organized peasantry to events in a foreign world.

Keywords: peasants, associations, internationalism.

УДК 94(438) «1920-1939»: 325.8

В.В. Гайдай

СОЦІАЛЬНИЙ, ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПОЛЬСЬКОГО СЕЛА У 1920-30 рр.

У статті висвітлюється діяльність аграрних громадських організацій та рухів міжвоєнної Польщі (1920-30 рр.). Розглядається їх вплив на суспільно-політичне, економічне життя країни. На основі публікацій польських та українських істориків досліджено головні етапи становлення суспільно-політичного руху польського села починаючи з кінця ХІХ ст. В ході дослідження проаналізовано програми польських селянських рухів, ідеологію, мету та методи їх діяльності.

Ключові слова: селянство, аграрії, суспільство, громадські організації, сільське господарство.

Після визнання як повноправної незалежної держави світовим співтовариством, визнання кордонів та умовного чи фактичного порозуміння з сусідами, Польща отримала майже 20 років хиткої стабільності. В період з 1921 по 1939 рр. налагоджувалось й розбудовувалось господарство країни, розвивалася її економіка, промисловість; було створено сприятливі умови для громадської та політичної діяльності, що в свою чергу призвело до появи великої кількості громадських